

Ю. І. Ковалів

Бажан Микола Платонович

БАЖАН Микола Платонович (26. 09 (09. 10). 1904, м. Кам'янець-Подільський, нині Хмельн. обл. – 23. 11. 1983, Київ) – поет, перекладач, літературознавець, громадський і державний діяч. Академік АН УРСР (1951). Заслужений діяч науки УРСР (1966). Заслужений діяч мистецтв Грузинської РСР (1964). Народний поет Узбекиької РСР. Сталінські премії (1946, 1949), Державна премія України ім. Т. Шевченка (1965), Державна премія УРСР у галузі н. (1971), Державна премія Грузинської РСР (1937), Ленінська премія (1982). Герой соціалістичної праці (1974). Навчався у Київському інституті зовнішніх відносин (1923–25). Працював редактором і кіносценаристом на Одеській кіностудії, редактором журналів «Кіно» (1926–30), «Радянська Україна» (1940–41), г. «За Радянську Україну» (1941). Виступив з першими поетичними зб. у 20-х рр., спочатку як футурист, згодом як експресіоніст (зб. «17-ий патруль», Х., 1926) та неоромантик (зб. «Різьблена тінь», Х., 1927). На межі 20–30-х рр. Б. переживає творче піднесення. Викристалізовується іманентний стиль – інтенсивно-пластичний, насичений, бриластий, з ознаками необароко, з'являється тяжіння до синтезу мистецтв (зб. «Будівлі», Х., 1929). Твори Б. вирізнялися пристрасною патетикою, багатством словника, прагненням осмислити минуле України в контексті світ. історії. Підданий гострій критиці за «відхід від революційної тематики, різку втрату почуття сучасності й перемикання на ліричну, вузько суб'єктивну тему» (Я. Савченко), Б. у поемі «Гофманова ніч» (1929) розкриває трагедію безсилля митця у ворожому до нього оточенні. З'являється низка його поем, зокрема сцієнтичних («Число», 1931; «Трилогія пристрасті», 1933).

Після публікації 1-ї ч. поеми «Сліпці» (1933), де Б. пророкував майбутнє відродження України, дальше друкування її було заборонено, автор затаврований комуністичною критикою як «націоналіст». Після цього у творчості Б. стався злам. Поет переходить на

рейки офіційного стилю радянської літератури – «соцреалізму», пише поеми, де сакралізує комуністичних лідерів і радянську дійсність («Безсмертя», К.; Х., 1937; «Батьки і сини», К., 1938; «Клич вождя», Уфа, 1942 та ін.), критикує «буржуазний Захід» («Англійські враження», К., 1948; «Італійські зустрічі», 1961), намагаючись переконати самого себе й своїх читачів у перевагах радянську ладу. Та всупереч канонам «соцреалізму» у нього з'явилися такі поезії, як «Труна Тимура»; історична драма-фреска «Данило Галицький» (1942), зб. «Сталінградський зошит» (Москва, 1943). У 40–50-і рр. займає високі офіційні посади: 1943–48 – заступник Голови РМ УРСР, 1953–59 – голова СПУ, 1958–83 – головний редактор «Української радянської енциклопедії».

В останній період життя повертається до української тематики (перша варіація з «Чотирьох оповідань про надію», К., 1967; «Кларнет Тичини», К., 1970), зображуючи творчих геніїв українського народу, його мистецьке творіння; відновлюється його іманентний стиль («Міцкевич в Одесі. Рік 1825», К., 1957; «Політ крізь бурю», 1964), хоч це нелегко йому вдавалося (зб. «Роки», К., 1957; «Уманські спогади», К., 1967; «Нічні роздуми старого майстра», К., 1976). Поему «Дебора» (1968), героїнею якої є єврейська дівчина, акторка театру Леся Курбаса, вбита гітлерівцями, після публікації у ж. «Вітчизна» було заборонено передруковувати. Остання зб. поезій Б. «Карби» (1978) містить низку напрочуд щирих ліричних мініатюр, у яких поет осмислює життя («Пильніше й глибше вдуматися в себе...», «На луг лягло благословення снігу...»), виявляє себе тонким знавцем музики (цикл «Нічні концерти»). Змінюється й стиль Б., відходять на другий план рвучкі, енергійні ритми, монументальна важкість синтаксису, а натомість приходять прозорість майже акварельних малюнків і лагідна інтонація душевної втоми.

Багато працював Б. в останні роки над перекладом творів складних і маловідомих в Україні поетів 18–20 ст.: німця Ф. Гельдерліна, поляка Ц. Норвіда, австрійця Р.-М. Рільке. Останніми перекладами Б. були опубліковані вже після смерті «Римські елегії» Й. Гете. У перекладах Б. виявив глибоке розуміння нюансів поезики оригіналу й велику винахідливість при їх відтворенні засобами української мови. Особливе місце серед них посідає переклад поеми Ш. Руставелі «Витязь у тигровій шкурі», високо поцінований українськими та грузинськими літературознавцями, поеми А. Навої «Фархад і Ширін». Б. – автор мемуар. нарисів, есеїв, публіцист. статей і критичних розвідок: «О. Довженко. Нариси про митця» (1930), «Люди, книги, дати. Статті про літературу» (1962), «Путі людей» (1969), «Думи і спогади» (1982). У 1976–83 Б. опубл. у ж. «Вітчизна» «Сторінки спогадів», у яких висловив жаль з приводу своєї несправедливої критики Ю. Яновського за його роман «Жива вода».

Як головний редактор «Української радянської енциклопедії» Б. дотримувався засад офіційної ідеології, проте добивався від партійного керівництва дозволу на вміщення статей про проскрибованих українських діячів культури – О. Архипенка, І. Падалки, братів М. і Т. Бойчуків та ін. і забезпечував багато в чому високий професійний рівень

Енциклопедії. Він був також ініціатором низки важливих енциклопедичних видань: «Енциклопедії кібернетики», «Радянської енциклопедії історії України», «Історії українського мистецтва».

Основні твори

Дорога. 1930; П'ять поезій. 1935; Ямби. 1940; Гнів Отчизни. 1941; Клятва. 1941; Доробок. 1979; Твори: В 4 т. 1984–85 (усі – Київ).

Рекомендована література

1. Савченко Я. Мережаний туман // ЛГ. 1927, 3 серп.;
2. Маланюк Є. З київського Парнасу останніх літ // ЛНВ. 1932. № 1;
3. Крижанівський С. Микола Бажан. К., 1954;
4. Барка В. Перебудований Гелікон // Сучасність. 1962. № 3;
5. Адельгейм Є. Микола Бажан. К., 1965;
6. Костенко Н. Поетика Миколи Бажана. К., 1978;
7. Про Миколу Бажана. К., 1984;
8. Голубєва З. Микола Бажан. К., 1984;
9. Новиченко Л. На магістралях часу // Бажан М. Твори: В 4 т. К., 1984–85;
10. Йовенко С. Мить остаточного прозріння: Від Г. Сковороди до М. Бажана // Вітчизна. 1994. № 9–10.

Бібліографічний опис:

Бажан Микола Платонович / Ю. І. Ковалів // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-38801>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).